

Hegedüs Márk

**Az inkonzisztens válaszok problémája a bizalom kérdőíves felmérésében.
Az általánosított bizalom kérdések validitásának vizsgálata magyar
adatokon**

Absztrakt

Jelen tanulmány célja a bizalom mérésének vizsgálata kérdőíves (survey) módszerrel, melyhez az European Social Survey 2002 és 2018 közötti magyar adatait használom. A tanulmány lényegében az általánosított bizalom mérésének érvényességére fókuszál. Ez azért is fontos, mert a standard bizalom kérdést és a fogalomhoz kapcsolódó általánosított bizalomkérdéseket gyakran makroszintű tudományos és szakpolitikai állítások megfogalmazására használják, és indikátorai a különböző szociológiai, közgazdaságtani, pszichológiai, és politikatudományi kutatásoknak. Azonban, ha ezek az eredmények nem működnek jól mikroszinten, akkor makroszinten is át kell gondolni a használatukat.

Abstract

The aim of this study is to examine the measurement of trust using the questionnaire (survey) method on Hungarian sample-based data from the European Social Survey between 2002 and 2018. The study focuses on investigating the validity of the standard trust question, which is not only important on its own, but also because the standard and the generalized trust questions are associated with scientific and policy concepts at a macro-level, and are also used as indicators for various sociological, economic, psychological, and political science studies. When the results are not good enough at micro-level, we cannot use them at macro-level either.

Bevezetés

Az általánosított bizalmat legtöbbször a standard bizalomkérdésre és a koncepcióhoz kapcsolódó egyéb kérdésekre adott válaszok eredményeivel vizsgálják a társadalomtudományok különböző területein, melyeket általában feltétel nélkül használnak, erre sok magyar példát is találunk (Tóth 2005; Giczi - Sik 2009; Hajdu 2012; Bodor et al. 2017; Vit 2018), de valóban alkalmazhatóak a kutatásokban abban a formában, ahogyan eddig? A válaszok egyaránt tükrözik mikro- és makroszinten az általánosított bizalmat? A tanulmány célja ezen kérdések tisztázása; a bizalom klasszikus kérdőíves módszerrel történő mérésének

vizsgálata magyarországi mintákon, az European Social Survey (továbbiakban: ESS) 2002-2018 közötti adatait felhasználva.

A tanulmány alapvetően a standard bizalom kérdés validitását járja körül. Az írás kitér rá, hogy a standard bizalom kérdésre adott válaszok megfelelően együtt járnak-e az elméletek szerint idetartozó általánosított bizalom más kérdéseire adott válaszok eredményeivel. Ha ezek a vizsgálatok az elvárások szerint működnek, akkor a standard bizalom kérdés képes mérni az általánosított bizalmat, ám ha az eredmények nem mutatnak megfelelő összefüggéseket, akkor problémás a standard kérdés és az egyéb hozzá kapcsolódó kérdések, mivel nem azt (vagy nem úgy) mérik, mint amit elvárnánk tőle, és így veszélyes makroszintű következtetések levonni belőle. Az általánosított bizalom kérdéseket gyakran használják makroszinten az általánosított bizalom kimutatására különböző tudományos vagy szakpolitikai állítások megfogalmazása során, és előszeretettel megjelennek ezek a változók indikátorként a különböző szociológiai, közgazdaságtani, pszichológiai és a politikatudományi elemzésekben. Tehát az általánosított bizalom mérésének relevanciája nem kétséges, csupán az a kérdés, hogy valóban alkalmazható-e a mérőeszköz a mai formában, és ha igen, akkor jól használják-e fel a kutatások során. Az elemzés kezdeti lépése, hogy röviden tisztázza az általánosított bizalom mérésének kialakulását, történetét, a bizalomskála használatát és lehetőségeit, majd rátérek a fő problémára, hogy a legtöbb kutatásban makroszinten vizsgálják a bizalmat, és abból vonnak le következtetéseket, de a mikroszintet nem értelmezik. Pedig, ha mikroszinten nem működik az általánosított bizalom kérdéssora (az elmélettel szemben ellentmondanak az egyének válasza), akkor makroszinten sincs értelme az alkalmazásának. Tehát a teoretikus elvárás, hogy egy válaszadó egységesen alacsony vagy magas bizalmat mutasson minden általánosított bizalom kérdés esetén, legyen az a standard kérdés vagy a koncepcióhoz kapcsolódó egyéb kérdések. Így a felvezető után az elemzésben a hangsúlyt az egyének válaszadására fektetem, azon belül is azokra a válaszadókra, akik bizonytalan vagy inkonzisztens módon válaszolnak az általánosított bizalom kérdéseire, így a válaszaik az elméletek szerint nem tükrözik azt, mely eredmények alapján érdemes átgondolni a kérdések alkalmazhatóságát.

A bizalom kérdőíves mérése

A bizalom mérése egy különálló téma a szakirodalmon belül, mivel a sok felmérés nem egy kifinomult/egységes fogalmi koncepcióból származik. Ez nem meglepő, tekintve, hogy a bizalomkutatás óriási előrelépést tett a társadalmi tőke koncepciójának populárisává válásával és egyre több irodalom jelent meg a témában (Füzér 2015). A bizalom mérésének területe olyan széles, hogy lehetetlen megvitatni az összes újítást, ennél fogva ez az elemzés az általánosított

bizalomra, illetve annak mérésére összpontosít. Ennek során olyan összefoglaló tanulmányokra támaszkodok, melyek korábban áttekintették a bizalom mérését (Sztompka 1999; Uslaner 2002; Bauer 2015; Bauer - Freitag 2018; Grünhut et al. 2019a). Az általánosított bizalom mérését két megközelítésre szokás leszűkíteni, az időben korábbi, 1940-es években elterjedt kérdőíves megkérdezésekre (*self-report*), illetve az 1960-as évek óta létező laboratóriumi körülmények között készített kísérletekre (*behavioral*). Az utóbbi indirekt vizsgálatok főleg a (szociál)pszichológusok érdeklődését keltették fel, míg a kérdőíves vizsgálat többek közt a szociológia, politológia és közgazdaságtan területére jellemző.

Tanulmányomban a survey felmérések adatain alapuló kérdőíves kutatási módszert tárgyalom. Ezeknél a vizsgálatoknál különböző kérdéseket alkotnak, melyek arra keresik a megoldást, hogy felfedjék, a válaszadók milyenek tartják a saját maguk vagy mások bizalmát, esetleg feltesznek az elméleti kerethez kapcsolódó egyéb kérdéseket. A kérdések lehetnek közvetetten vagy közvetlenül a bizalomra irányuló megfogalmazások. A kutatók ezekből az eredményekből igyekeznek következtetéseket levonni az egyének viselkedéséről és döntési mechanizmusairól. A koncepció direkt felmérései lehetővé teszik az alanyoknak, hogy önként nyilatkozzanak bizalmukról. A bizalom általam használt mérése a XX. század első felében már felbukkant, ahol a válaszadókat maguk és mások bizalmáról kérdezték. Az első lépései az USA-ban 1942-ben jelentek meg az „*Office of Public Opinion Research, Survey 213 'War' (1942)*” elnevezésű közvéleménykutatásban Paul Bauer (2015) kutatásai alapján¹. Azonban több kutató is (például Uslaner 2002; Sturgis - Smith 2010; Algan - Cahuc 2013) azt állítja, hogy Elisabeth Noelle-Neuman német statisztikus nevéhez köthető a bizalom mára standarddá vált kérdése, mely az 1948-as németországi választási felmérésben jelent meg elsőként, a „*National Opinion Research Center (NORC)*” survey felmérés keretein belül², ahol már nem csak konkrétan a bizalomra kérdeznék rá, hanem hozzá kapcsolták a kérdésen belül a „nem lehetünk elég óvatosak az emberi kapcsolatokkal” ellenpontot is. Azonban hamar megjelentek a standard kérdés mellett az egyéb koncepcióhoz fűződő kérdések is, melyeket a korai korszakban legtöbb ember (*most people*) kérdéseknek neveztek, alapjait pedig Morris Rosenbergnek tulajdonítják. Rosenberg (1956) tovább fejlesztve a standard kérdést, több item felhasználásával létrehozott egy emberekben való hit (*faith-in-people*), vagy más néven mizantrópia skálát a bizalom

---

¹ Kérdések: *Do you think most people can be trusted?* Válaszlehetőségek: *Yes, No, Qualified answer* (Bauer 2015).

² Kérdés: *Generally speaking, would you say that most people can be trusted, or that you can't be too careful in dealing with people?* Válaszlehetőség: dichotóm, a kérdés két felét lehet választani (Uslaner 2002).

mérésére³. Az 1940-es években született kérdés a társadalomtudományokban standard bizalom kérdésként terjedt el, míg a rosenbergi kérdésekből létrehozott kiegészített hármas változata GSS (General Social Survey) index, bizalomskála, legtöbb ember (*most people*) kérdések, mizantrópia skála, vagy csak szimplán általánosított bizalom kérdések néven jelenik meg a szakirodalomban; a tanulmányban a továbbiakban az utolsó elnevezést használom. A standard bizalom mellett megjelenő másik két kérdés az általánosított bizalom kérdésekben a tisztességességre és a segítőkészségre kérdez rá⁴. Napjainkban egyre több kutató gondolkodik azon, hogy az így létrejött három kérdés ugyanazt méri-e fel (például Bauer 2015, Bauer - Freitag 2018), azonban a leginkább megkerülhetetlen alakja a témának Eric Uslaner, aki fő művében (2002) hosszasan összehasonlítja a standard kérdését a két másik általánosított bizalom kérdéssel, és arra a következtetésre jut, hogy a standard bizalom kérdés méri legjobban az általánosított bizalmat, illetve még többször (például Uslaner 2012) megerősíti a korábbi feltételezéseit a standard bizalom kérdéssel kapcsolatban, amikor dichotóm válaszlehetőségeket alkalmazva ismét megvizsgálja azt.

Ezekből kiindulva elsőnek az általánosított bizalomkérdéseknek az ESS 2002-2018-as magyarországi adatfelvételéből származó eredményeit mutatom be egyszerű leíró statisztikai eszközökkel, majd kitérek az inkonzisztens válaszokra, illetve az általuk okozott bizonytalanságra. A bizalom méréséről korábban több tanulmányban is értekeztünk kutatótársaimmal (Grünhut et al. 2019b; Hegedüs 2020), illetve a kérdéskör érvényességét és megbízhatóságát szintén egy korábbi tanulmányunkban részletesebben, több adatbázist érintve tárgyaltuk (Bodor - Hegedüs 2022), azonban jelen esetben csak egy adatbázis (összes) hullámára koncentrálok, illetve arra, hogy miképpen alakulnak a válaszadások, és a válaszadók mekkora hányada ad bizonytalan vagy inkonzisztens választ, mivel ezeknek a magas aránya a mérés egészét kérdőjelezheti meg.

---

³ Kérdések: (1) *Some people say that most people can be trusted. Others say you can't be too careful in your dealings with people. How do you feel about it?* (2) *Would you say that most people are more inclined to help others or more inclined to look out for themselves?* (3) *If you don't watch yourself, people will take advantage of you?* (4) *No one is going to care much what happens to you, when you get right down to it.* (5) *Human nature is fundamentally cooperative.* Válaszlehetőségek: *Agree / Disagree / Undecided* (Rosenberg 1956).

⁴ Kérdések: (1) *Do you think that most people would try to take advantage of you if they got the chance or would they try to be fair?* (2) *Would you say that most of the time, people try to be helpful, or that they are mostly just looking out for themselves?* (Uslaner 2002).

Az inkonzisztens és bizonytalan válaszok kérdése

A tanulmányban azokat a válaszokat nevezem inkonzisztensnek, ahol a válaszadók nem egyértelműen ugyanúgy választanak a három általánosított bizalom kérdés (standard, tisztességesség, segítőkészség) közül, tehát megtörik a saját sémájukat. A bizonytalan válaszadók körét pedig azok alkotják - Uslaner (2002) elméletéből kiindulva - akik nem határozottan magas vagy alacsony értékeket választanak a tárgyalandó skálákon. Az elemzéshez az ESS adatait használom, mely 2002 és 2018 között két évente lekérdezésre kerülő felmérés Európában. Magyarország az összes hullámban szerepelt, és az adatok bárki számára elérhetőek. Ez a survey rendszeresen vizsgálja az európai társadalmak politikai és közéleti preferenciáit, különféle társadalmi értékeket és attitűdöket, illetve ami a legfontosabb jelen tanulmány szempontjából, hogy a kezdetektől fogva tartalmazza az általánosított bizalom három kérdését.

Az ESS esetében ezekre a kérdésekre a válaszlehetőségeket egy 11 fokú, 0-tól 10-ig terjedő Likert-skálán adhatják meg az interjúalanyok, ahol a standard kérdésnél⁵ a 0 azt jelenti, hogy „nem lehetünk elég óvatosak az emberekkel való kapcsolatokban”, míg a 10 azt, hogy „a legtöbb ember megbízható”. A tisztességesség kérdés esetében⁶ a 0 azt jelenti, hogy „a legtöbb ember megpróbálná kihasználni”, míg a 10 azt, hogy „a legtöbb ember igyekezne tisztességes lenni”. A segítőkészség tekintetében⁷ pedig a 0 jelentése, hogy „az emberek csak magukkal törődnek”, míg a 10 azt jelenti, hogy „az emberek általában segítőkészek”. A vizsgálatom több okból is az adott adathalmazra esett: először is a bizalom univerzális jellege miatt elméletileg bármilyen társadalomban alkalmazható a koncepció (Fukuyama 1997; Sztompka 1999; Uslaner 2002), csak tendenciabéli különbségek lehetnek, viszont jelen esetben a kulturális különbségekkel nem szándékozom foglalkozni, így kézenfekvő kizárólag a hazai adatokat vizsgálni. Az elemzésem kimenetelének egyik nagy előnye pont ez lenne: a makroszinttől visszalépve, mikroszinten foglalkozom az eredményekkel, természetesen a makroszinttel is összevetve azokat. A későbbiekben pedig az ezekből fakadó bizonytalanságokra fordítom a hangsúlyt, és megnézem az inkonzisztens módon válaszolók alakulását, illetve a standard

---

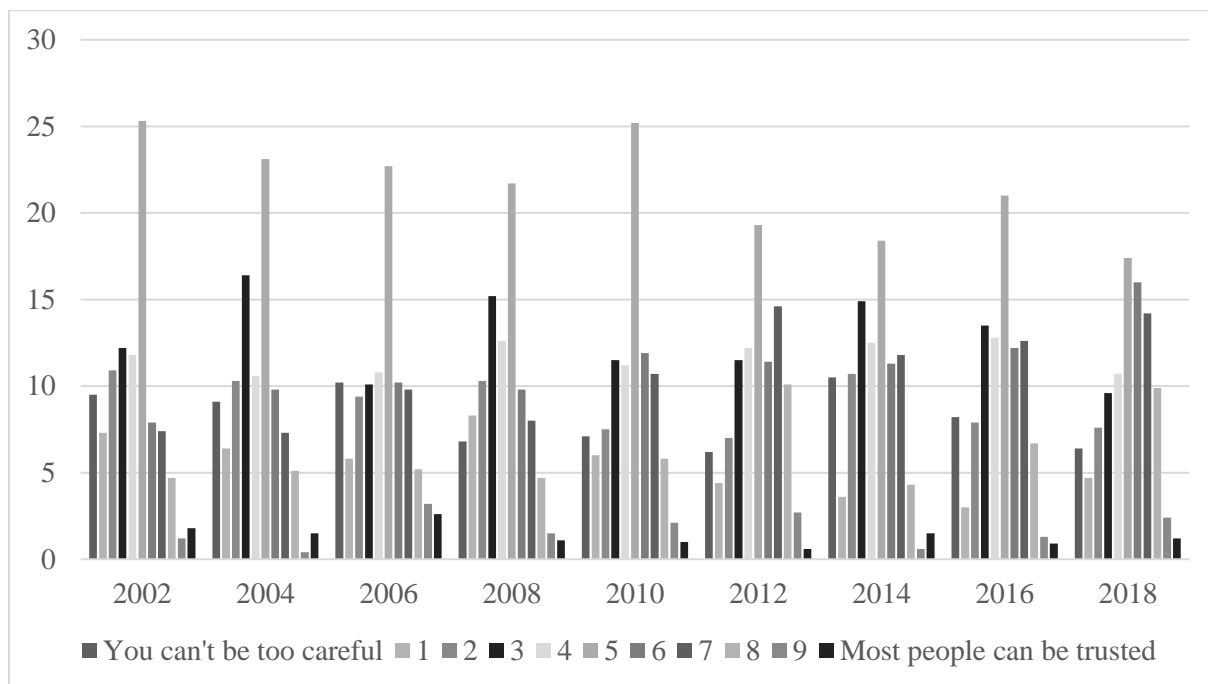
⁵ Standard bizalom kérdésre válaszadók száma (N): 2002: 1676, 2004: 1490, 2006: 1510, 2008: 1538, 2010: 1557, 2012: 2006, 2014: 1695, 2016: 1608, 2018: 1659

⁶ Tisztességesség kérdésre válaszadók száma (N): 2002: 1660, 2004: 1485, 2006: 1490, 2008: 1524, 2010: 1537, 2012: 2000, 2014: 1680, 2016: 1605, 2018: 1650

⁷ Segítőkészség kérdésre válaszadók száma (N): 2002: 1677, 2004: 1489, 2006: 1514, 2008: 1540, 2010: 1556, 2012: 2012, 2014: 1697, 2016: 1610, 2018: 1660

kérdés mellett megjelenő tisztességesség és segítőkészség kérdéseket.⁸ Elsőként, amennyiben csak a magyarországi standard bizalom kérdésre adott válaszok változását vizsgáljuk, az alábbi eloszlásokat figyelhetjük meg a kilenc hullám eredményein, ahol az ábra megmutatja, hogy az adott években a 0-10-es skálán hány-hány százalék választotta az adott értékeket:

1. ábra: a standard bizalom kérdés válaszainak eloszlása (%)

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

A változó mintabéli eloszlásából levonható megállapítás, hogy a legtöbb válaszadó minden vizsgált évben a skála középső értékét, azaz az 5-ös értéket választotta (ez átlagosan 21,6%, legtöbbször 2002-ben: 25,3%, a legkevesebben pedig 2018-ban: 17,4 %), ez egyébként nem magyar sajátosság, több országban hasonlóan magas arányban tapasztalható (Uslaner 2002, 2012). Ahogy korábban írtam Uslaner (2002) alapján ez azt mutatja, hogy arányaiban sokan nem alkotnak határozott véleményt a standard kérdés alapján a bizalomról, tehát nem egyértelműen alacsony (0-4) vagy magas (6-10) értékeket választanak a standard bizalom kérdéssel kapcsolatban, tehát bizonytalanok. Felmerülhet az a kérdés, hogy ezek a válaszok tulajdonképpen mit is jelentenek, mit is érnek a bizalom mérése szempontjából, hiszen a megkérdezett a válaszával tulajdonképpen azt fejezheti ki, hogy nem akar, vagy nem tud állást foglalni a kérdésben. Így logikus lépés lehet ezeket a válaszokat külön kezelni a többitől. A

⁸ A teljes elemzés SPSS program segítségével történt az ingyenesen elérhető és bárki által letölthető reprezentatív adatbázisokon: <https://www.europeansocialsurvey.org>, minden esetben „anweight” változóval történő súlyozás alkalmazásával.

bizonytalanok mintabéli magas aránya (a magyar mintán 2002-2018 között átlagosan 21,6%) mindenképpen arra hívja fel a figyelmet, hogy a problémával foglalkozni kell, hiszen ez a validitás kérdését feszegeti, mivel a szakirodalomban sokszor magas és alacsony bizalomról beszélnek (Our World in Data⁹), de ezek alapján van egy jelentős válaszadói tömeg, akik nem egyértelműen határolódnak el alacsony vagy magas bizalom mellett. Így talán azt sem túlzás állítani, hogy a 11 fokú skála magas mérési szinten való használata aggályosnak tekinthető, mellyel több kritikai szakirodalom is foglalkozik (például Bauer és Freitag 2018-as cikke, azon belül is a dimenzió, elemszám, és skálahosszúság vitapontjaik). Ezek miatt elemzésemben az eredeti skála mellett egy átalakított alternatív verziót is fogok használni, melyet úgy kaptam meg, hogy a kérdéseket dichotóm jellegűvé alakítottam (lásd Uslaner (2002) érvelése). Viszont maga az eredetileg dichotóm módon feltett válaszlehetőség sem tűnik megfelelő megoldásnak, hiszen az nagy valószínűséggel belekényszeríti a megkérdezetteket a két válaszlehetőség (igen-nem) közötti választásba, ami a 11 fokú skálán tapasztalható középre húzás tapasztalata alapján nem tükrözi a vélemények valós polarizációját. Megjegyzendő továbbá az is, hogy a vizsgált magyar mintákon a nagy arányú középső (5-ös érték) válaszok mellett mindössze egy-két megkérdezett választotta a „nem tudom” lehetőséget minden évben. Ez is megerősítheti azt az érvelést, hogy az 5-ös érték megjelölése nem tekinthető a bizalom kontra gyanakvás közötti egyértelműen érvényes választásnak, mindössze az érzékeny kérdés alóli kibúvásnak. Uslaner (2002) szerint a középre húzás taktikáját mindössze azért alkalmazzák a válaszadók, mert a kérdések érzékenysége miatt nem feltétlenül szeretnék felvállalni a véleményüket, vagy egyszerűen nem tudják az adott pillanatban átgondolni, hogy általánosságban mit gondolnak embertársaikról, és inkább egy köztes megoldást választanak, így a jövőben kezelhetők ezek az értékek akár a „nem tudom” vagy „nem válaszolok” válaszkategóriákkal egyenrangúan, ahogy ő maga is teszi az elemzése során (majd utána elkülöníti a magas és alacsony bizalmúak kategóriáját, ezzel dichotómmá téve a változót).

Mindezeket figyelembe véve az elemzés során elsősorban fontosnak tartom a bizonytalan választ adók elkülönítését. Ezért többször az eredeti skála mellett egy átalakított, alternatív verziót is használni fogok. Ez a változó nem csak a középre húzók elkülönítését szolgálja, hanem szándékom szerint egyértelműen képes elválasztani egymástól a feljebb említett bizalmatlanokat a magas bizalmúaktól. Kutatótársaimmal korábbi vizsgálatainkban is kimutattuk, hogy bizalmatlannak, gyanakvónak tekinthetjük azokat, akik az eredeti változón a

---

⁹ Részletes bizalomelemzés, melyben több adatbázis eredményei alapján igyekeznek világszinten képet alkotni a bizalomról: <https://ourworldindata.org/trust>

0-4 közötti skálaértékeket választották, míg magas bizalmúnak, akik a 6-10 közöttieket (Grünhut et al. 2019b; Bodor - Hegedüs 2022). A 11 fokú skálából így létrehozott három kategóriából álló változó megoszlása a következő Magyarországon:

1. táblázat: a standard bizalom kérdés hármas felosztása: alacsony (0-4), bizonytalan (5), magas (6-10) (%)

Év	Alacsony	Bizonytalan	Magas
2002	51,7	25,3	23,0
2004	52,7	23,1	24,2
2006	46,3	22,7	31,0
2008	53,2	21,7	25,1
2010	43,3	25,2	31,5
2012	41,3	19,3	39,4
2014	52,2	18,4	29,4
2016	45,3	21,0	33,7
2018	39,0	17,4	43,7

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

Az alábbi táblázat tulajdonképpen egyfajta összehúzója az eloszlásokat ábrázoló 1. ábrának, de így jobban érzékelhetők a bizalom mértékének megoszlásai. Emellett azonban a szakirodalmakban találkozhatunk ennél szigorúbb kategorizálásokkal is, ahol az alacsony-közepes-magas bizalom kategóriákat a 10/11 fokú skálák esetében a következőképpen hozzák létre: 0/1-3 alacsony, 4-6 közepes, 7-10 magas (Our World in Data, Eurobarometer¹⁰, Newton - Zmerli 2011). Azonban ezt a többek által alkalmazott módszert jelen keretek közt nincs lehetőségem bevonni az elemzésbe, így maradok a már korábban említett Uslaner (2002) által is preferált felbontásnál, és azt használom az írás végéig.

Szándékaim szerint az elemzés következő részeiben választ adok arra, hogy a standard változó alapján magas bizalmúnak tartott válaszadók az általánosított bizalom elméleti

¹⁰ A survey több hullámában lekérdezésre kerül az általánosított bizalom, és az adatbázisoknál a saját maguk által létrehozott hármas kategória is megjelenik: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/hu/be-heard/eurobarometer>

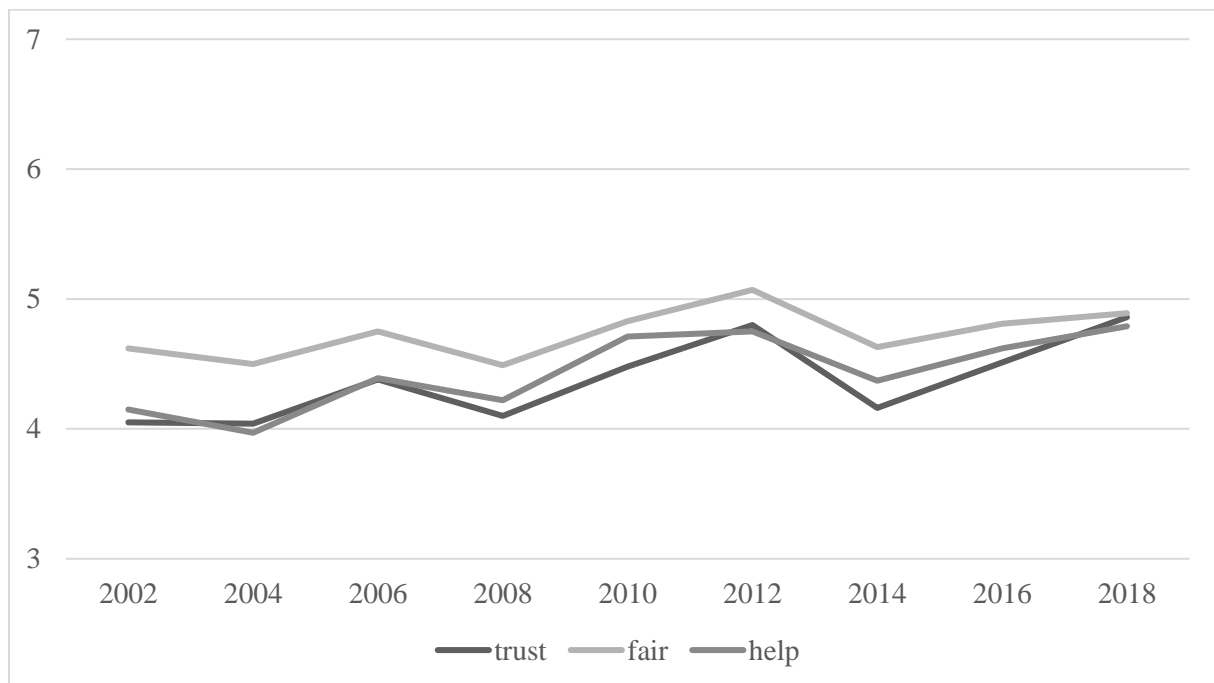
kritériumainak is megfelelnek-e, azaz megfelelően lehetséges-e mérni egy ilyen komplex jelenséget egyetlen változó segítségével, vagy sem. Az általánosított bizalom koncepció vizsgálatának kézenfekvő lépése a standard kérdés együtt járásának vizsgálata az általánosított bizalom másik két változójával (tisztességesség és segítőkészség) (Uslaner 2002, 2012). A három kérdés együttes vizsgálata azért érdekes, mert még további változók bevonása előtt pusztán ezek segítségével is következtethetünk a bizalom standard kérdésének érvényességére és megbízhatóságára. Úgy vélem, hogy a magas bizalomnak az egyén diszpozíciójának lényegét tekintve együtt kell járnia a tisztességességében és segítőkészségében való hittel (Grünhut et al. 2019a). A bizalomkutatások körében elfogadott tény, hogy a bizalom racionális-morális-emocionális igazolásokra épül fel (Grünhut 2019), azonban, ha a bizalom alátámasztására csak racionális érvek születnek, nem lehet bizalomról beszélni, mivel a „valódi” bizalomhoz nélkülözhetetlen a morális és emocionális alátámasztás is (Grünhut et al. 2019b). Már Sztompka (1999) is úgy érvel, hogy a bizalomhoz a három igazolási elv együttes léte szükséges¹¹. Tehát csak akkor képes megbízni valaki általában embertársaiban, ha morális és emocionális alátámasztásokkal is rendelkezik (Grünhut et al. 2019a), mivel az egyéneket életútjuk során eltérő pszichológiai (emocionális) és szocializációs (morális) hatások érik. Vagyis nem elég azt tudni, miként vélekedik az adott egyén embertársai megbízhatóságáról, de látni kell azt is, milyen igazolásmintázat áll ennek háttérében (Grünhut et al. 2019b). Jelen esetben az általánosított bizalom két kiegészítő kérdését (tisztességesség és segítőkészség) van lehetőségem a bizalom igazolásaként alkalmazni (lásd függelék). A középértékek és a szórás jellemzői a két új változó esetében nagyon hasonlítanak a standard kérdés jellemzőire az összes vizsgált hullámot megnézve. Mind a három kérdés esetében a legtöbb válaszadó az 5-ös értéket választotta az minden évben, illetve az átlag és a medián is mindig 4-5 közötti értékeket vett fel. A szóródás pedig egyik évben sem kiugró (11 fokú skálákról beszélünk). Továbbá az eloszlásoknál is hasonlóság vehető észre (akár az 5-ös értékek nagyságát, akár az évek közti minimálisan változó tendenciákat vizsgáljuk). A két változó esetében a tendenciák egyértelmű

---

¹¹ Sztompka (1999) igazolásai: (A) Racionális: rendszeresség (koherensség, kiszámíthatóság, konzisztencia, prognosztizálhatóság, kalkulálhatóság); logikusság (megalapozottság, indokoltság, okszerűség); objektivitás (realitásérzék, ténszerűség tisztelete); hatékonyság (kompetensség, fegyelmezetttség, teljesítménybiztosság); konformitás (szerephez hű viselkedés, szituációadekvát megjelenés, kontextusharmonikus kommunikatív megnyilvánulás). (B) Morális: morális felelősség (általánosan elfogadott princípiumok követése, erkölcsi normák és szabályok betartása, tiszteletreméltóság); jóindulatúság (kedvesség, nagylelkűség, humanisztikus bánásmód); nyíltság (egyenesség, őszinteség, szavahihetőség); igazságosság (egyenlő bánásmód, azonos standardok és univerzális kritériumok alkalmazása, becsületesség). (C) Érzelmi: önzetlenség (saját érdekkövetés helyett a másik érdekeinek előnyben részesítése); érdekkijárás (mások érdekeinek képviselése, azok támogatása és érvényre segítése); nagyvonalúság (segítőkészség, oltalmazás); empátia (szenzibilitás, szociális érzékenység, együttérzés) (Grünhut et al. 2019a:16-17).

azonossága mellett felfedezhető, hogy hasonló százalékos eloszlást is mutatnak kérdések eredményei, melyekből arra lehetne következtetni, hogy a válaszadók mind a standard kérdés eredményeit nézve, mind a két kiegészítő kérdés esetében átlagosan hasonló válaszokat adnak, így a standard bizalom kérdés alátámasztása egyéb kérdésekkel az elméletben megfogalmazottaknak megfelelően a mérés hatékonyságát növelhetik. Ezért a három kérdést együtt vizsgálom a következőkben, hogy a mélyebb összefüggéseiket jobban megérthessük. Az alábbi ábra a magyarországi adatfelvételek általánosított bizalom (három) kérdésének átlagainak változását mutatja be 2002-2018 között:

2. ábra: a három bizalom változó átlagainak alakulása Magyarországon 2002 és 2018 között (0-10 válaszlehetőség)

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

Az ábrán látható átlagokból az adott időintervallumon belül a legfontosabb leszűrhető tanulság az, hogy mindhárom kérdés működése stabilitást mutat, elenyésző eltéréseket vehetünk csak észre, akár a három kérdés együtt mozgását, akár az évekbeli változásokat nézzük, ahogy ezt már korábban is megállapítottuk (Grünhut et al. 2019b). A vizsgált közel húsz évben jelentősebb növekedésről és csökkenésről nem beszélhetünk az átlagok esetében, és a három kérdésre adott válaszok eredménye minden esetben azonos tendenciát is követ Magyarországon. Az általánosított bizalom kérdései tehát jól működnek, hasonló eredményeket kapunk minden évben, mely trendek jól illeszkednek a nemzetközi szakirodalomban megfogalmazottakhoz, miszerint különböző mintákon mérve az általánosított bizalom kérdései

időbeli stabilitást mutatnak, és azonos tendenciákat követnek (Uslaner 2002). Az ESS adatbázisai kiválóan alkalmasak arra, hogy bemutassam a bizalom morális-emocionális megalapozottságát, melyhez azonban az általánosított bizalmat alkotó három változót az eddigiektől eltérően szükséges értelmezni. Célszerű a standard kérdést továbbra is a bizalom indikátoraként kezelni, a mások tisztességességére és segítőkészségére vonatkozó válaszokat pedig a bizalmat alátámasztó igazolásokként megjeleníteni, hiszen a morális-emocionális tartalmakra referálnak (Grünhut et al. 2019b). Így elsőnek a három változó közötti együtt járást vizsgáltam, mely alapján meglehetősen erős kapcsolatot találunk, ha a három kérdés egymás közti kapcsolatát a Cronbach's Alpha tesztek eredményeivel vizsgáljuk meg:

2. táblázat: az általánosított bizalom három kérdésének Cronbach's Alpha tesztje

Érték	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
Alpha	0,759	0,728	0,763	0,737	0,743	0,812	0,770	0,761	0,840

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

Az eredmények erős összefüggését mutatják (minden évben a 0,700 fölötti értékű hüvelykujjszabálynak megfelelnek), ez azt jelenti, hogy a válaszadók hasonlóan felelnek a standard bizalom és a hozzá tartozó tisztességesség és segítőkéség kérdésekre. A három változó egymáshoz való viszonyát Uslaner (2002) is részletesen elemezte, viszont ő maga a standard kérdést kívánja megvédeni a kritikáktól, meglátása szerint ez a változó egymagában használva alkalmas az általánosított bizalom mérésére. Több adatbázis elemzése után arra a megállapításra jut, hogy a három változó ugyan összefüggést mutat, ám mégsem méri mind a bizalmat, mivel az a szubjektív vélekedés, miszerint az emberek tisztességesek vagy segítőkészek, még nem feltétlenül jelenti azt, hogy a legtöbb emberben meg lehet bízni. Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy a két plusz kérdésre adott válaszok mennyire azonosak a bizalom kérdésre adott válaszokkal, akkor egyik lehetőség megnézni, a standard kérdés alapján magas bizalmúnak tekinthető válaszadók vajon a morális-emocionális igazolásokként értelmezett másik két általánosított bizalom-változó esetében is a magas értékeket választják-e. A 3. táblázat tehát azoknak a válaszadóknak az arányát mutatja, akik a standard kérdés alapján magas bizalmúnak (6-10) tekinthetők, és a mások tisztességességébe és segítőkészségébe vetett hit változóin szintén magas (6-10) értékeket választottak.

3. táblázat: a standard kérdés alapján magas bizalmúnak tekinthető válaszadók körében a másik két változón magas skálaértéket jelölők aránya (%)

Kérdés	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
Az embereket tisztességesnek tartó magas bizalmúak aránya	15,5	16,5	22,5	14,9	19,5	29,4	19,8	20,8	30,6
Az embereket segítőkészeknek tartó magas bizalmúak aránya	11,2	10,6	19,4	14,5	20,2	28,3	18,1	20,5	29,8

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

A fenti táblázat alapján a standard bizalomkérdés érvényessége erősen megkérdőjelezhető abból a szempontból, hogy valóban képes-e önmagában megragadni az általánosított bizalom jelenségét, mivel a másik két kérdésre nem egyértelműen azonos válaszok érkeznek. Mindenképpen elgondolkodtató, hogy a standard kérdés szerint magas bizalmúnak tekinthető válaszadók nagy százaléka azt gondolja, hogy „az emberek általában megpróbálják kihasználni őket” (azaz tisztességtelenek), illetve „csak magukkal törődnek” (tehát nem segítőkészek). Ezért célszerű a tisztességesség és a segítőkészség kérdéseket is a standard bizalomkérdéshez hasonlóan kategorikussá átalakítani, és a bizonytalanokat itt is feltüntetni az elemzésben. Tehát a standard bizalom esetéhez hasonlóan, akik az eredeti változón a 0-4 közötti skálaértékeket választották, azok kevésbé tartják tisztességesnek és segítőkészeknek embertársaikat, míg akik a 6-10 közöttieket, azok inkább tartják annak, a középső (5-ös) értékek pedig a fenti elvnek megfelelően a bizonytalan kategóriában jelennek meg. Az ez alapján létrehozott három kategóriából álló változó megoszlása a következőképpen alakul a két kérdés esetében:

4. táblázat: a tisztességesség és segítőkészség kérdések hármas felosztása: alacsony (0-4), bizonytalan (5), magas (6-10) (%)

Év	Tisztességesség			Segítőkészség		
	Alacsony	Bizonytalan	Magas	Alacsony	Bizonytalan	Magas
2002	42,3	26,3	31,4	50,7	25,4	23,8
2004	44,4	24,4	31,2	55,7	22,5	21,7
2006	41,2	22,3	36,5	47,7	21,5	30,8

2008	48,5	21,1	30,4	51,3	23,1	25,6
2010	39,5	24,9	35,6	41,5	23,5	35
2012	35,3	23,6	41,1	39,8	21,2	39
2014	45,9	19,7	34,4	51,4	17,6	31
2016	40,4	21,4	38,2	44	21,2	34,8
2018	39,6	17,7	42,7	41,3	17,6	41,1

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

Mindkét kérdés esetében jelentős arányban mutatkoznak a bizonytalan választ adók (tisztességesség: 17,7-26,3% és segítőkészség: 17,6-25,4%), ahogy a standard kérdésnél is láttuk. Az összefüggés erősségét kifejező mutatószámokat azonban nehéz úgy interpretálni, hogy választ kapjak az engem foglalkoztató kérdésre, vagyis arra, hogy a standard bizalomkérdés valóban a neki tulajdonított tartalmat méri-e? Tehát fontos egyet visszalépni, és foglalkozni azzal a jelentős válaszadói százalékkal is, akik az uslaneri logika miatt kiestek az elemzésből. Így közelebb lehet jutni a válaszhoz azzal, ha az átalakított tisztességesség és a segítőkészség változóit elemezem kereszt táblákban a standard bizalom kérdés kategorikussá alakított változatával, ezáltal fel lehet tárni a közöttük rejlő összefüggéseket, és a bizonytalan válaszok helyzetét. Az így kapott kereszt táblák eredményét a következő táblázat mutatja:

5. táblázat: a standard bizalom kérdés és a tisztességesség, illetve segítőkészség kérdések kereszt táblája, hármes felosztásban (%)¹²

Év	Bizalom	Tisztességesség			Segítőkészség		
		Alacsony	Bizonytalan	Magas	Alacsony	Bizonytalan	Magas
2002	Alacsony	32,5	10,6	8,5	35,4	9,9	6,4
	Bizonytalan	6,1	11,9	7,5	9,9	9,2	6,1
	Magas	3,7	3,8	15,5	5,4	6,4	11,2
2004	Alacsony	35,2	9,5	8,2	37,2	9,9	5,4
	Bizonytalan	6,0	10,6	6,7	9,6	7,9	5,5
	Magas	3,6	4,3	16,5	9,1	4,5	10,6
2006	Alacsony	32,0	8,7	8,1	32,6	10,0	6,1
	Bizonytalan	6,0	10,0	7,7	9,4	7,6	7,0
	Magas	5,2	4,8	22,5	8,4	5,0	19,4
2008	Alacsony	36,1	8,1	9,0	37,2	9,7	6,5
	Bizonytalan	6,4	8,9	6,4	9,2	7,7	4,7
	Magas	6,2	4,0	14,9	5,0	5,8	14,5
2010	Alacsony	28,3	6,9	8,0	26,8	9,8	7,0
	Bizonytalan	4,8	12,3	8,0	8,4	9,0	7,9
	Magas	6,3	5,6	19,5	6,4	4,8	20,2
2012	Alacsony	25,6	8,8	6,9	27,6	7,8	5,8
	Bizonytalan	5,2	9,2	5,1	6,8	7,7	4,8
	Magas	4,6	5,7	29,4	5,3	5,8	28,3
2014	Alacsony	35,1	7,9	8,7	37,5	7,7	6,6

¹² A kapcsolat szorosságát mutató Gamma érték: (tisztességesség: 2002:0,883, 2004:0,904, 2006:0,889, 2008:0,811, 2010:0,833, 2012:0,918, 2014:0,898, 2016:0,831, 2018:0,888; segítőkészség: 2002:0,840, 2004:0,778, 2006:0,849, 2008:0,887, 2010:0,848, 2012:0,924, 2014:0,889, 2016:0,880, 2018:0,913). Szignifikancia szint minden esetben: 0,000.

	Bizonytalan	6,1	6,3	5,8	7,6	4,6	6,1
	Magas	4,3	5,5	19,8	6,0	5,2	18,1
2016	Alacsony	29,3	6,8	8,9	30,2	7,1	7,4
	Bizonytalan	4,5	8,3	8,0	8,0	6,5	6,3
	Magas	6,3	6,2	20,8	5,3	7,4	20,5
2018	Alacsony	26,9	5,1	6,3	27,9	4,5	6,0
	Bizonytalan	4,4	7,6	5,4	6,5	5,9	4,8
	Magas	7,7	4,8	30,6	6,3	7,1	29,8

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

6. táblázat: a dichotomizált standard bizalom kérdés és a tisztességesség, illetve segítőkészség kérdések kereszt táblája (%)¹³

Év	Bizalom	Tisztességesség		Segítőkézség	
		Alacsony	Magas	Alacsony	Magas
2002	Alacsony	54,1	14,1	60,6	10,9
	Magas	6,1	25,7	9,3	19,2
2004	Alacsony	55,4	12,9	59,7	8,7
	Magas	5,6	26,0	14,6	17,0
2006	Alacsony	47,2	11,9	49,0	9,2
	Magas	7,7	33,2	12,6	29,1
2008	Alacsony	54,5	13,7	58,9	10,3
	Magas	9,4	22,5	7,9	23,0
2010	Alacsony	45,6	12,8	44,4	11,5

¹³ A kapcsolat szorosságát mutató Gamma érték: (tisztességesség: 2002:0,883, 2004:0,904, 2006:0,889, 2008:0,811, 2010:0,833, 2012:0,918, 2014:0,898, 2016:0,831, 2018:0,888; segítőkészség 2002:0,840, 2004:0,778, 2006:0,849, 2008:0,887, 2010:0,848, 2012:0,924, 2014:0,889, 2016:0,880, 2018:0,913). Szignifikancia szint minden esetben: 0,000.

	Magas	10,2	31,4	10,6	33,5
2012	Alacsony	38,5	10,4	41,2	8,6
	Magas	7,0	44,2	7,9	42,3
2014	Alacsony	51,8	12,8	55,0	9,7
	Magas	6,3	29,1	8,8	26,5
2016	Alacsony	44,8	13,7	47,6	11,7
	Magas	9,7	31,9	8,4	32,3
2018	Alacsony	37,6	8,8	39,9	8,6
	Magas	10,8	42,8	9,0	42,6

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

Megállapíthatjuk, hogy a kategorizált változók közötti összefüggés minden esetben szignifikáns és meglehetősen erősnek bizonyul (Gamma: tisztességesség: 0,811-0,918 és segítőkészség: 0,778-0,924), vagyis a magas bizalommal rendelkező válaszadók nagy része úgy gondolja, hogy a legtöbb ember általában tisztességesen és segítőkészen viselkedik (tisztességesség: 14,9-30,6% és segítőkészség: 11,2-29,9%), továbbá azok, akik alacsonyabb bizalmúak, inkább kevésbé tisztességesnek és segítőkésznek tartják embertársaikat (tisztességesség: 25,6-36,1% és segítőkészség: 26,8-37,5%). Viszont látható, hogy a bizonytalan választ adók és a válaszok közt átjárók (akik nem egységesen magas vagy alacsonyt választ adnak) száma sem elenyésző. Nyilvánvalóan nem lehetséges objektív mércét felállítani arra nézve, hogy ez az eredmény igazolja-e a standard bizalomkérdés érvényességét, viszont a kép még élesebb lesz, ha tisztán az Uslaner által véghez vitt logikát alkalmazzuk ismét, és a bizonytalan válaszokat (5-ös értékeket) teljesen elhagyjuk, így csak a magas és alacsony bizalmúakat hasonlítjuk a szintén magas és alacsony tisztességességhez és segítőkészséghez, ahogy ő maga is tette elemzésében (Uslaner 2002), amikor állításait egyszerű keresztábrák segítségével bizonyította. A logikáját követve a következőképpen alakulnak a magyar általánosított bizalom-adatok:¹⁴

¹⁴ A bizalom és tisztességesség kérdésre is választ adók száma (N): 2002:840, 2004:845, 2006:882, 2008:841, 2010:837, 2012:845, 2014:835, 2016:833, 2018:830; illetve a bizalom és segítőkészség kérdésre is választ adók száma (N): 2002:847, 2004:845, 2006:893, 2008:849, 2010:849, 2012:847, 2014:842, 2016:837, 2018:836.

Az összefüggés szintén minden esetben szignifikáns és meglehetősen erős (Gamma: tisztességesség: 0,831-0,918 és segítőkészség: 0,778-0,924). Itt jelennek meg leglátványosabban az inkonzisztens válaszok, melyek száma már kevésbé megnyugtató az elmélet és elemzés szempontjából. Tehát azok a válaszadók kérdésesek, akik a standard bizalom kérdés esetében alacsony bizalom értéket választottak (0-4), de a tisztességesség és/vagy a segítőkészség kérdés esetében magasat (6-10), vagy pont fordítva: magas standard bizalom értéket választottak (6-10), de az embereket mégsem tartják sem tisztességesnek, sem (vagy) segítőkésznek (0-4). Az inkonzisztens válaszok a mindhárom kérdés esetében bizonytalan kategóriát jelölőknél azért fontosabbak, mert míg a mindenhol bizonytalan (5-ös) választ adók esetében egy egyértelmű elhatárolódást látunk (értelmezhető akár „nem választ” kategóriaként), addig az inkonzisztens válaszadók esetében az elméletekben foglaltak egyértelműen felülíródnak, és ezek a válaszok az eddigi teóriáknak ellentmondanak, mivel pont a kérdések együtt járását cáfolják meg, és az arányuk nem is elenyésző, hiszen a 10%-ot mindig meghaladja a vizsgált teljes mintában (11,1-15,2%):

7. táblázat: az inkonzisztens választ adók aránya a standard bizalom kérdést és az általánosított bizalom másik két kérdését nézve (%)

Kérdés	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
Inkonzisztens választ adók a bizalom és tisztességesség kérdéseket nézve.	12,1	11,8	13,3	15,2	14,3	11,5	13,0	15,2	14,0
Inkonzisztens választ adók a bizalom és segítőkészség kérdéseket nézve.	11,8	14,5	14,5	11,5	13,3	11,1	12,6	12,8	12,3

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

Bár a leíró statisztika eredményei (középértékek és eloszlások), illetve a Cronbach's Alpha tesztek is mind a három kérdés együtt járását mutatják (melyből a makroszintű következtetések is születnek általában), mégis a válaszadók jelentős része csapong a kérdések közt, így nem egyértelmű, hogy valóban ugyanúgy értelmezik-e a három kérdést, és azok valóban az általánosított bizalmat mérik-e fel, ezért érdemes elsődlegesen mikroszinten vizsgálni a válaszokat. Ez még nem teljes érvényességi vizsgálat, viszont annyit elmond a validitásról, amennyit mindössze a három kérdés vizsgálatával képesek vagyunk felmérni és kimutatni, ezért érdemes még foglalkozni a kérdéskörrel. A bizalom és tisztességesség

összevetésekor a kilenc hullán során Magyarországon a válaszadók 11,8-15,2%-a gondolta úgy, hogy „nem lehetünk elég óvatosak az emberekkel való kapcsolatokkal”, de „a legtöbb ember igyekezne tisztességes lenni”; vagy hogy „a legtöbb ember megbízható”, de „meg is próbálná kihasználni”. Míg a bizalom és segítőkészség összehasonlításakor azt látjuk, hogy a válaszadók 11,1-14,5%-a gondolta úgy a különböző évek alatt, hogy „nem lehetünk elég óvatosak az emberekkel való kapcsolatokkal”, de „az emberek általában segítőkészek”; vagy hogy „a legtöbb ember megbízható”, de „általában csak magukkal törődnek”. Ezek az állítások már önmagukban is ellentmondásos kombinációknak tűnnek, de ha elővesszük az általánosított bizalom elméletét és az eddig egysíkúnak tűnő válasz tendenciákat, akkor még aggasztóbb a helyzet.

Végül ez az arány még magasabbra növekszik akkor, ha már nem csak a bizalom és a két további kérdés egyenkénti kapcsolatát nézzük, hanem azt is, hogy a válaszadók a három kérdés közül hányszor nem adták ugyanazt a választ, azaz hányszor fordult esetleg elő, hogy gyökeresen mást gondoltak a három kérdés közül valamelyikről (az uslaneri logika alapján itt sem vettem figyelembe a bizonytalan válaszadókat, tehát, akik az 5-ös értéket akár egyszer is választották, azok nem szerepelnek a mintában):¹⁵

8. táblázat: az általánosított bizalomkérdésekre adott válaszokban a sémaeltérések (%)

Kérdés	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
Mindhárom általánosított bizalom kérdés esetében alacsony értéket választanak.	54,0	53,9	47,3	53,2	44,6	42,4	48,8	41,5	38,6
A három általánosított bizalom kérdést nézve inkonzisztens módon válaszolnak.	37,4	37,9	39,0	37,2	41,7	34,6	37,9	44,3	38,0
Mindhárom általánosított bizalom kérdés esetében magas értéket választanak.	8,6	8,2	13,7	9,6	13,7	23,0	13,3	14,2	23,4

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.

¹⁵ Mind a három általánosított bizalom kérdésre választ adók számának alakulása (N): 2002:853, 2004:851, 2006:900, 2008:854, 2010:854, 2012:852, 2014:845, 2016:841, 2018:836.

A három általánosított bizalomkérdést jelen elemzésrésznél együtt vizsgáltam¹⁶, megnéztem, hogyha csak a határozottan alacsony és magas értékek maradnak a mintában, akkor kik azok, akik mind a három kérdésre magas értéket adnak (8,2-23,4%), és kik azok, akik egyértelműen alacsony értékeket választottak mind a három esetben (38,6-54,0%). Viszont akik a háromból egy kérdésre eltérő választ adtak, tehát megtörték a saját sémájukat, azok inkonzisztens módon válaszoltak az általánosított bizalom elmélete alapján, így nem egyértelművé téve a koncepciót. A három kérdést tehát egyszerre vizsgálva és az inkonzisztencia kérdéskörét bevonva az elemzésbe még inkább megkérdőjelezhető a kérdések megbízhatósága, vagyis az, hogy a tisztességesség és segítőkészség kérdései ugyanazt mérik-e fel, mint a standard bizalom kérdés. Ezen adatok alapján a válaszadók 34,6-44,3%-a nem ad egyértelműen magas (0-4) vagy alacsony (6-10) választ az általánosított bizalom három kérdésére egyszerre, hanem egy esetben jelentősen eltér a válasza a másik két kérdésre adott választól, tehát amennyiben két magas értékű (6-10) válasza van, úgy egyik esetben megjelenik egy alacsony is (0-4), illetve igaz lehet ez fordítva is. Így jól látszik, hogy koncepció alapján inkonzisztens választ adók magas részét képezik a mintáknak.

Kimondhatjuk, hogy a standard kérdés alapján eddig magas bizalmúnak tekinthető válaszadók egy része mégsem nevezhető magas bizalmúnak, hiszen esetükben a bizalom morális-emocionális megalapozottsága hiányos, nincs alátámasztva a másik két kérdéssel (tisztességesség és segítőkészség). A teljes minta jelentős része magas bizalmúnak számít mindössze az egy standard kérdést elemezve (23,0-43,7%)¹⁷, ugyanakkor ez jóval kisebb arányban igaz a három általánosított bizalom változót egyszerre figyelembe véve (8,2-23,4%)¹⁸. Azaz 2002-2018 között a magyar lakosság 23,0-43,7%-nak magas az általánosított bizalom szintje abban az esetben, ha egy (standard bizalom) kérdéssel mérjük, de ez már csak a 8,2-23,4%-ra igaz, ha a három (általánosított bizalom) kérdéssel tesszük. Ez azt jelenti, hogy a nevezett mintában a válaszadók jelentős részének a standard kérdés alapján mért magas bizalma nem tekinthető morálisan-emocionálisan igazolt, „valós” bizalomnak (Grünhut et al. 2019b). Így az általánosított bizalom méréséhez a három kérdés együttes alkalmazása szükséges lehet minden esetben, továbbá nem elegendő a makro perspektíva, az adatokat mikroszinten is

---

¹⁶ Az adatelemző programban (SPSS) count paranccsal megvizsgáltam, hogy a három kérdést ki hány alkalommal választotta.

¹⁷ A végjegyzet függelékének eredményei (évek értékei 2002-2018 között).

¹⁸ A 8. táblázat eredményei (évek értékei 2002-2018 között).

vizsgálni kell, mely nem merülhet ki a középértékek egybecsengésével, hanem indokolt hozzá az inkonzisztens és bizonytalan választ adók kiszűrése is.

Összegzés

Kutatásaim alapján nincs több olyan nemzetközi adatbázis, melyben a magyar általánosított bizalom adatok fellelhetők ebben a formában, ilyen megfogalmazással és skála használatával, illetve mind a három kérdést (standard bizalom, tisztességesség, segítőkészség) felteszik, így a jelenlegi elemzés és a korábbi kutatásaink alapján (Grünhut et al. 2019b; Bodor - Hegedüs 2022) elmondható, hogy az elmúlt 20 év magyar eredményeit nézve az általánosított bizalom vizsgálatára nem feltétlenül elegendő a standard bizalomkérdés alkalmazása, mivel az esetek jelentős részében a válaszadók nem egyértelműen nevezhetők magas vagy alacsony bizalmúnak a morális-emocionális diszpozíciók elmélete szerint, így a „valódi” bizalom vagy bizalmatlanság helyett őket a bizonytalanság és az inkonzisztencia jellemzi. Igaz, az inkonzisztens válaszokat adók aránya csökkenő tendenciát mutat, de ennek elemzése egy másik tanulmány témája lehet, ahogyan az is, hogy ezek összefüggésben lehetnek-e a bizalom szintjének növekedésével. A fenti eredményekből is látszik, hogy a bizalom kérdőíves mérése előtt még komoly érvényességi és megbízhatósági feladatok állnak.

Az eredmények nem feltétlenül jelentik számomra a koncepció kérdéseinek, vagy magának a 11 fokú skálának a helytelen működését, mely témát például Uslaner (2002), vagy napjainkban Bauer és Freitag (2018) is boncolgat, csupán felhívja a figyelmet arra, hogy a jövőben a makroszintű vizsgálatok előtt nélkülözhetetlen minden esetben megnézni a válaszadók egyéni szintjét is, és a bizalom-bizalmatlanság arányát ez alapján megállapítani egy populáción belül. Mivel a bizalom hosszan múltba nyúló szakirodalmi szerinti (például Fukuyama 1997; Sztompka 1999; Uslaner 2002) az általánosított bizalom egy univerzális érték, mely minden társadalomban ugyanolyan módon, csak más mértékben jelenik meg, ezért az elemzés és az értelmezési keret kivetíthető nemzetközi szintre is, így a jövőben az országokat összehasonlító elemzéseknél is alkalmazható lehet, nem csak magyarországi környezetben.

Irodalom

- Algan, Yann - Pierre Cahuc (2013): Trust and growth. *Annual Review of Economics*, 5(1): 521-549.
- Bauer, Paul C. - Markus Freitag (2018): *Measuring trust*. In Uslander, E. M. (szerk.): *Oxford Handbook of Social and Political Trust*. Oxford: Oxford University Press. 15-36.
- Bauer, Paul C. (2015): *Three essays on the concept of trust and its foundations*. Inaugural dissertation. Bern: University of Bern.
- Bodor Ákos - Hegedüs Márk (2022): *Az általánosított bizalom kérdőíves mérésének egyes megbízhatósági és érvényességi kérdései a magyarországi adatfelvételek tükrében*. *Metszetek folyóirat* (megjelenés alatt)
- Bodor, Ákos - Grünhut, Zoltán - Horeczki, Réka (2017): Városi bizalmatlanság, vidéki bizalom. Esetleg fordítva? - A bizalom és a településtípus összefüggései Európában. *Területi Statisztika*, 57(4): 406-421.
- Fukuyama, Francis (1997): *Bizalom*. Budapest: Európa Kiadó.
- Füzér, Katalin (2015): A bizalom társadalomelmélete és a társadalmi tőke szociológiai elmélete. *Századvég*, 78(4): 5-16.
- Giczi, Johanna - Sik, Endre (2009): Bizalom, társadalmi tőke, intézményi kötődés. In Tóth, I. Gy. (szerk.): *TÁRKI Európai Társadalmi Jelentés 2009*. Budapest: TÁRKI, 65-84.
- Grünhut, Zoltán - Bodor, Ákos - Hegedüs, Márk (2019b): A bizalom morális-emocionális és racionális igazolásainak empirikus vizsgálati lehetőségei. *Replika*, 113: 25-43.
- Grünhut, Zoltán - Bodor, Ákos - Kömüves, Dániel (2019a): A bizalomelmélet kritikai újragondolása az eldologiasodás szempontjából. *Replika*, 113: 11-24.
- Grünhut, Zoltán (2019): Új irányok a bizalomkutatásban: elmélet és mérés. *Replika*, 113: 7-10.
- Hajdu, Gábor (2012): Bizalom, normakövetés és társadalmi részvétel Magyarországon a rendszerváltás után. In Kovách I. - Dupcsik Cs. - P. Tóth T. - Takács J. (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Budapest: Argumentum Kiadó, 45-63.

- Hegedüs, Márk (2020): Az általánosított bizalom kérdőíves felmérése. In Hamerli P. - Varga T. - Rab V. (szerk.): *XIII. Nemzetközi és XX. Országos Grastyán Konferencia Előadásai*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Grastyán Endre Szakkollégium, 57-73.
- Newton, Ken - Zmerli, Sonja (2011): *Three forms of trust and their association*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenberg, Morris (1956): Misanthropy and political ideology. *American Sociological Review*, 21(6): 690-695.
- Sturgis, Patrick - Smith, Patten (2010): Assessing the validity of generalized trust questions: What kind of trust are we measuring? *International Journal of Public Opinion Research*, 22(1): 74-92.
- Sztompka, Piotr (1999): *Trust: A sociological theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tóth, István György (2005): Bizalomszint, kötelezettségi hálók és társadalmi tőke: előtanulmány. In: Tóth, I. Gy. (szerk.): *Kockázat, bizalom és részvétel a magyar gazdaságban és társadalomban*. Budapest: TÁRKI, 13-21.
- Uslaner, Eric M. (2002): *The Moral foundations of trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uslaner, Eric M. (2012): *Measuring generalized trust: In defense of the 'standard' question*. In Lyon, F. - Möllering, G. - Saunders, M. (szerk.): *Handbook of research methods on trust*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 72-83.
- Vit Eszter (2018): Jóléti rezsimek és a bizalom kapcsolata. *Socio.hu*, 2018(2): 45-71.

Függelék

A bizalom, tisztesség és segítőkészség kérdések (0-10 skála) leíró statisztikája

Mutató	2002			2004			2006		
	Bizal- om	Tisztessé- gesség	Segítő- készség	Bizal- om	Tisztessé- gesség	Segítő- készség	Bizal- om	Tisztessé- gesség	Segítő- készség
Átlag	4,05	4,62	4,15	4,04	4,50	3,97	4,38	4,75	4,39
Medián	4	5	4	4	5	4	5	5	5
Módusz	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Szórás	2,383	2,472	2,361	2,312	2,307	2,177	2,565	2,595	2,543
Mutató	2008			2010			2012		
	Bizal- om	Tisztessé- gesség	Segítő- készség	Bizal- om	Tisztessé- gesség	Segítő- készség	Bizal- om	Tisztessé- gesség	Segítő- készség
Átlag	4,10	4,49	4,22	4,48	4,83	4,71	4,80	5,07	4,75
Medián	4	5	4	5	5	5	5	5	5
Módusz	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Szórás	2,289	2,411	2,355	2,321	2,387	2,399	2,370	2,235	2,260
Mutató	2014			2016			2018		
	Bizal- om	Tisztessé- gesség	Segítő- készség	Bizal- om	Tisztessé- gesség	Segítő- készség	Bizal- om	Tisztessé- gesség	Segítő- készség
Átlag	4,16	4,63	4,37	4,51	4,81	4,62	4,86	4,89	4,79
Medián	4	5	4	5	5	5	5	5	5
Módusz	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Szórás	2,372	2,272	2,348	2,309	2,141	2,241	2,409	2,282	2,282

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés.